

БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Шоназарова Нодира Валиевна

Сирдарё тумани 33-умум таълим мактабида бошланғич синф уқитувчиси

Аннотация: Шахс шаклланишида бошланғич синфларда бериладиган таълим-тарбиянинг ўрни беқиёсдир. Мақолада кичик мактаб ёшидаги болаларнинг психологик хусусиятлари, бошланғич синфларда ўқув фаолиятини ташкил этишнинг ўзига хослиги, ушбу даврда таълим жараёнини ташкил этишда юзага келадиган муаммолар ҳақида сўз юритилади. Шунингдек, бу муаммоларни бартараф этиш бўйича тавсиялар берилган.

Таянч сўз ва тушунчалар: кичик мактаб ёши, ўқувчи, ўқитувчи, таълим жараёни, ўқув фаолияти, қизиқиш, индивидуал хусусиятлар, шахс шаклланиши.

Президентимиз таъбири билан айтганда, «... келажакимиз пойдевори билим даргоҳларида яратилади, бошқача айтганда, халқимизнинг эртанги куни қандай бўлиши фарзандларимизнинг бугун қандай таълим ва тарбия олишига боғлиқ». Дарҳақиқат, ҳар жиҳатдан баркамол, жисмонан соғлом, маънан етук, мустақил фикрловчи шахсларни тарбиялашда бошланғич синфларда бериладиган таълим ва тарбиянинг роли беқиёсдир. Чунки ўқувчи оладиган билим, кўникма ва малакаларга пойдевор худди шу бошланғич синфларда қўйилади. Мактабга бориш бола ҳаётида янги ёш даврига асос солади ва унга янги бир дунёни очиб беради. Бола 1-синфга ўқишга келиши билан таълим жараёни таъсирида ундаги барча билиш жараёнларининг қайта қурилиши амалга ошади ва у катталарга хос хислатларни ўзлаштира бошлайди. Энди бола ўзидан янги психологик сифатларни талаб қилувчи ва ўзи учун бутунлай янги бўлган фаолиятларга ҳамда шахслараро муносабатлар тизимига кириша бошлайди. Мактаб таълимининг дастлабки кунидан бошлаб кичик мактаб ёшидаги ўқувчининг психик ўсишини ҳаракатга келтирадиган турли зиддият, қарама-қаршилиқлар, ички ихтилофлар вужудга келади. Булар замирида ўқувчи шахси, унинг билиш жараёнларига нисбатан ўқув фаолияти, ўқитувчи томонидан қўйилаётган талаблар билан боланинг психик камолот даражаси ва ундаги

мавжуд инсоний фазилатлари ўртасидаги қарама-қаршиликлар ётади. Талабларнинг тобора ортиши боланинг психик жиҳатдан тўхтовсиз ўсишини тақозо этади ва шу жараённинг узлуксиз ҳаракати натижасида инсоннинг камолоти амалга ошади. Таълим жараёнида юзага келадиган қийинчиликлардан бири айрим болаларнинг мактаб таълимига тайёр бўлмаган, етилмаган ҳолда келиши билан боғлиқ.

Ҳақиқатан ҳам, айрим болалар ўзлари учун янги бўлган ижтимоийпсихологик роль учун нафақат тайёр бўлмаган ҳолда, балки билим, малака ва кўникма даражалари, ўқишга мойиллиги турлича бўлган индивидуал-психологик тафовутлари билан келадилар. Бу уларнинг айримлари учун ўқишни ўта енгил, зерикарли ва қизиқарсиз машғулот бўлиб қолишига асос бўлса, бошқалари учун ҳаддан зиёд қийин (машаққатли, оғир ва ана шуларнинг оқибатида улар учун ҳам қизиқарсиз) машғулотга айлантириб қўяди. Фақат учинчи тоифа болалар учунгина таълим дастурлари, уларнинг қобилиятига мос келади. Кичик мактаб ёшидаги болалар тез чалғийдилар, узок вақт диққатларини бир нарсага қарата олмайдилар. Уларда диққатни иродавий зўр бериш билан бошқариш ва вазиятга мослаш имконияти яхши бўлмайди. Бунинг асосий сабаби, улардаги ихтиёрий диққатнинг кучсизлиги ва беқарорлигидир. Бу ёшдаги болаларда ихтиёрсиз диққат кўпроқ ривожланган бўлади. Ўқув материалларининг яққоллиги, ёрқинлиги, жозибadorлиги, ўқувчида беихтиёр ҳис-туйғуларни уйғотади ва кучли иродавий зўриқишсиз фан асосларини эгаллаш имконини беради. 1-2-синф ўқувчилари диққатининг ўзига хос хусусиятларидан бири – унинг етарлича барқарор эмаслигидир. Шунинг учун ҳам улар ўз диққатларини узок муддат муайян нарсаларга қарата олмайдилар ва диққат объектлари устида узок тўплаб тура олмайдилар.

Баъзан бошланғич синф ўқувчилари ҳатто мазмуни тушунарли бўлган материални ҳам маъносига эътибор бермасдан, механик равишда ўрганиб оладилар. Психолог олим Э.Ғ. Ғозиевнинг фикрича, бунинг сабаблари қуйидагилар:

1) кичик мактаб ёшидаги болаларда механик хотира бошқа хотира турларига қараганда яхшироқ ривожлангани учун ҳам у маълумотларни айнан, ўзгаришсиз эслаб қолиш имконини беради;

2) ўқувчилар ўқитувчи қўйган вазифани англаб етмайдилар, натижада унинг «тўғри тушунтириб бер» деган талабини сўзма-сўз такрорлаш деб биладилар;

3) уларда нутқ бойлигининг етишмаслиги (илмий атамалар, тил қонуниятларини билмаслиги) материални ижодий тўлдириш, унга қўшимча қилиш имконияти йўқлиги уни сўзма-сўз қайтаришни осонлаштиради;

4) ўқувчилар матнни тўғри, самарали усуллар билан эслаб қолиш йўллари билмайдилар.

Таълим жараёнида ўқув материалнинг маъноси, моҳияти, турли мулоҳазалар, далиллар, илмий асосларини эслаб қолиш ва эсга тушириш орқали ўқувчиларда мантиқий хотира такомиллашади. Биринчи синфдан бошлаб ихтиёрий эсга тушириш қобилияти тез ривожлана бошлайди. Ўқиш жараёни учун ихтиёрий эсда қолдириш ҳам, ихтиёрий эсга тушириш ҳам баробар талаб этилади. Бусиз ўқиш жараёнининг нормал бўлиши мумкин эмас. Ўқувчилардан фақат ўрганиб, билиб олишгина эмас, балки ўрганиб билиб олганини хотирлай олиш ҳам талаб этилади. Ўқув материални муайян тизим билан хотирлаш фақат ихтиёрий эсга тушириш йўли билангина бўлиши мумкин.

Адабиётлар:

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: «Маънавият», 2008.
2. Выготский Л.С. Психология развития ребёнка. – М.: «Смысл», 2004.
3. Ғозиев Э.Ғ. Онтогенез психологияси. – Т.: «Ношир», 2010. – 142-б.
4. Давлетшин М.Ғ., Дўстмухамедова Ш.А. ва бошқалар. Ёш даврлари ва педагогик психология. – Т., 2009.
5. Солиева Д.А., Дўстмухамедова Ш.А., Эргашев П.С. Кичик мактаб ёшида ўқув мустақиллигини ташхис қилиш ва ривожлантиришнинг услубий асослари. – Қўқон, 2012. -76-б.

6. Шеримбетова З.Ш. Бошланғич синфлардаги ўзлаштирмовчи ўқувчиларнинг психологик хусусиятлари. Психология фанлари номзоди диссертацияси. – Т.: ЎзМУ, 2007.

